

endda lige sangvinsk nok, men den er altid fængslende. Værket præges trods forfatterens aversioner mod middelalderen af ubefængt optimisme, men det er samtidig uhyre individualiserende, personfikseret, om man vil. Blot et enkelt eksempel: Forfatteren fremhæver gang på gang Christoffer Columbus' begrænsninger – trods godt sømandskab – på bekostning af Amerigo Vespuccis fordomsfrihed og vidsyn.

Førstebindet, hvis undertitel lyder 'Tiden, jorden og oceanerne', diskuterer på fremragende vis menneskenes ihærdige anstrengelser for at komme til rette med tid og rum på en praktisk måde, som kunne opfylde høstårets og gradvis også andre behov på den mest hensigtsmæssige måde. Dvs. opstille kronologiske systemer og frembringe måleinstrumenter og skaffe sig geografiske og astronomiske hjælpemidler: altsammen jo forudsætninger for at skabe ikke blot en anvendelig, dagligdags tidsmåling, men også navigationsinstrumenter, der gjorde det muligt at tage oceanerne i besiddelse.

Andetbindet, 'Naturen' – ligeledes meget fascinerende – behandler som nævnt naturvidenskaberne, lægevidenskabens frigørelse fra Galens tyranni (med Vesalius og Harvey som nøglepersoner) og naturerkendelsens lange vej fra overvejelse og eksperimenter til empiri og dens sejge kamp mod irrationalisme og traditionalisme. Trediebindet – 'Samfundet' – er nok værkets svageste. Selvom hensigten synes at være menneskesamfundets kamp for at få orden på sin oprindelse og fortid og på sine samfundsproblemer, virker det meget kaleidoskopisk. Det diskuterer en række historiske, arkæologiske, naturvidenskabelige og samfundsmæssige emner uden altfor megen systematisk sammenhæng.

Fremstillingen bygger på et enormt opbud af litteratur, overvejende engelsksproget, og titlerne ledsages altid af en kort, personlig kommentar: i alt 44 sider tæt pakket med bogtitler. De danske udgivere, Erik Hinge Christensen og Axel Andersen, har som regel gjort opmærksom på det, når der foreligger oversættelser til skandinaviske sprog, men har også givet selvstændige, supplerende henvisninger. Kun en enkelt – noget ugalant – fejltagelse (snarest forfatterens) har sneget sig ind: den fine engelske idéhistoriker, Dame Frances Yates figurerer i hankøn.

Forlaget har utvivlsomt truffet et godt valg. Værket giver læserne en historikers lødige popularisering og synteseforsøg; og selv professionelle historikere kan blive klogere, dels fordi de færreste af dem længere vil være istand til at beherske så stort et emneområde og stof, dels fordi værket indeholder mange gode iagttagelser og indsigter. Dertil må føjes, at illustrationsmaterialet er fremragende og velvalgt, næsten for overvældende. Trist kun, at prisen er så pebret, at værket meget vel kan ende som standard-jubilæumsgave.

E. Ladewig Petersen

Festskrift til Hans Stiesdal på 70-årsdagen 6. maj 1992. Red. Jan Kock, Rikke Agnete Olsen og Jens Velle. Hikuin 19. Højbjerg. Forlaget Hikuin. 1992. 228 s., ill. kr. 150. Med engelske summaries.

Dette bind af Hikuin er tilegnet Hans Stiesdal på hans 70-årsdag. Bogen er en kærlighedserklæring fra ældre og yngre kolleger og elever, sammenfattet af *Fritze Lindahl* i indledningsafsnittet (Denne bog handler om borgel), der med rette

fremhæver, at vore middelalderlige borge og voldsteder blot er et af Hans Stiesdals mange interesseområder. Mange yngre historikere og museumsfolk har fulgt Hans Stiesdals inspirerende forelæsninger også om den moderne tekniks oprindelse og udvikling; og det er velkendt, at Hans Stiesdal er en stor horolog.

Bogen bringer en række artikler om danske borge og voldsteder, hvoraf nogle er af mere generel natur. Således *Nils Engberg*, der mener at kunne besvare spørgsmålet, om der fandtes danske privatborge før 1250, med et ja, i hvert fald for Sjællands vedkommende. *Ingolf Ericsson* afviser begrebet styttetårne, der bygger på den engelske arkæolog B. Hope-Taylors udgravning af Motte Abinger i England, men peger samtidig på mangelen af moderne arkæologiske undersøgelser af borganlæg. Endelig skildrer *Rikke Agnete Olsen* livet på borgen – og omkring den.

En række artikler behandler enkelte monumenter, enten ved nye undersøgelser eller ved nye tolkninger af ældre udgravninger. *Torkel Eriksson* og *Thomas Bartholin* har dendrokronologisk undersøgt egetræsbjælkerne i Kärnan i Helsingborg og kan på dette grundlag datere tårnets opførelse til Erik Menveds tid; dendrokronologien i bjælkerne antyder, at tårnets opførelse tog 7 år, afsluttet måske i kongens seneste regeringsår. *Hans Krøngaard Kristensen* har undersøgt Sandgravvold, der rimeligvis er opført mod slutningen af 1200-årene og nedlagt igen af Valdemar Atterdag eller Dronning Margrethe. *Johannes Hertz* gennemgår Trøjborgs bygningshistorie fra 1347 til 1854, og viser at et par våde sokker, erhvervet under en spadseretur hen over Kogsbøl Voldsted kan bringe arkæologen svaret på et lille mysterium.

I 1977 udgravede Hans Stiesdal med et beskæftigelsesprojekt voldstedet Eriksvolde nær Maribo. Stedet blev tolket som et uafsluttet fæstningsværk fra 1340'erne. *Karen Løkkegaard Poulsen* har gennemgået udgravningen og mener nu at kunne fastslå, at det uafsluttede indtryk skyldes en ualmindelig tør udgravningsperiode, og at Eriksvolde blev færdigt, men med en meget kort funktionsperiode. *Per Bugge Vegger* har undersøgt det lille voldsted Gravene ved Alsted på Mors, som tidligere har været anset for et motte-anlæg. Efter udgravningen tegner voldstedet sig nu som en befæstet firkantet borgbanke med en svagt befæstet forborg. *Connie Jantzen* har undersøgt en lille oval borgbanke syd for det senere kendte Egholm slot i Himmerland. Det første Egholm dateres til 1334, måske opført af en holstensk ridder Siegfred Sehested. Også denne borg fik kun en kort funktionsperiode. *Jens Velleu* refererer en række arkæologiske og arkivalske undersøgelser af Viborgbispens borg Hald og dens forgænger; og sammen med *Hans Gadegaard* og *Jesper Hjerminde* en dendrokronologisk undersøgelse af pæle rammet ned i Hald Sø, dateret til omkring 1423. Endnu en gang er det vist, at Dronning Margrethes forbud mod opførelse af befæstede adelsborge ikke overholdtes efter bogstavet.

Hikuin 19 vidner om, at dendrokronologisk datering er blevet en meget benyttet og tilsyneladende pålidelig og præcis dateringsmåde. Men undertiden er der grund til fornyet eftertanke. *Nils Engberg* og *Jørgen Steen Jensen* diskuterer med udgangspunkt i det allerede i 1930'erne af Vilhelm la Cour udgravede Næsholm på Fyn dendrokronologiens datering sammenholdt med numismatikens ældre metode. I tilfældet Næsholm falder dateringerne lidt forskelligt ud, idet møntmaterialet peger på et anlægstidspunkt omkring 1250, mens dendrokronologien siger påbegyndelsestid 1278/79. De to forfattere synes at kunne mødes i en opfattelse af, at de 5 Erik Plovpenningmønter, der rejser problemet, kan være gravet op på banken i 1270'erne fra omkringliggende gårdtomter. Men er det

sandsynligt, at 5 sådanne mønter på så tilfældig vis skulle havne på samme voldsted, når der i øvrigt fra Danmark vest for Øresund kun kendes i alt 61 fundmønter fra denne konges regeringstid? Yderligere forklaring synes nødvendig.

Uden direkte at nævne problemet demonstrerer også *Lennart S. Madsen* i sin gennemgang af 4 gamle Hans Neumann-udgravninger i sønderjyske voldsteder (Grimsborg, Jels, Refsø og Dresvold) at møntmaterialet undertiden giver andre resultater end de øvrige fund. Således gøres der i tilfældet Refsø ikke rede for det problem, at der i forbindelse med anlæg, der henføres til senmiddelalder/tidlig renaissance er fundet to mønter fra omkring 1330 og omkring 1380.

To af bogens artikler peger på, at forsvar ikke kun var knyttet til borganlæg, hvad enten de var kongelige eller private. Også byerne har spillet en rolle. *Vivi Jensen* behandler på baggrund af Kolding Bys Bog byens bevæbning og betalinger til bådsmænd i perioden o. 1490-1635. *Per Kristian Madsen* rekonstruerer på grundlag af tegninger og malerier fra 1800-årene og arkivalier Nørreport i Ribe.

Sidst (eller rettere først) og ikke mindst indeholder bogen en oversigt over Hans Stiesdals forfatterskab, samlet af *Marianne Poulsen*.

Der er med Hikuin 19 sat Hans Stiesdal en solid mindstøtte. Måtte den inspiration, som i årene er udgået fra Hans Stiesdal, holde sig levende, så det store værk om Danske Voldsteder fra oldtid og middelalder kan genoptages og færdiggøres på linie med Danmarks Kirker.

Poul Dedenroth-Schou

GRO STEINSLAND: Det hellige bryllup og norrøn kongeideologi. En analyse av hierogami-myten i *Skirnismál*, *Ynglingatal*, *Háleygjatal* og *Hyndluljóð*. Solum Forlag, Oslo 1991. 366 sider, ill. With an English summary.

Da viktorianske religionshistorikere opdagede, at der i ellers højtestimerede religioner som den græske fandt kultisk samleje sted, opfandt de termen »hieros gamos«, det hellige bryllup, for dog at kunne omtale det. Nu til dags er det kultiske samleje vel ikke ligefrem unævneligt; til gengæld bruger religionsforskere termen »hieros gamos« om ethvert erotisk forhold mellem mytiske figurer, uden at hævde, at de hver gang har haft nedslag i egentlig kult, men dog så enhver har lov til at håbe det bedste. I Snorres *Heimskringla* står der, at Freys kone hed Gerd Gymsdatter, og at deres søn var sveernes ældste kendte konge, Fjølfnir. I Eddadigtet *Skirnismál* fortælles, hvorledes Frey sætter sig i Hlidskjálv, får øje på jættepigen Gerd og fyldes af begær efter hende; han sender sin tjener Skirnir ud for at forføre Gerd pr stedfortræder; Skirnir lover Gerd rige gaver, elleve guldæbler og guldringen Drøbner, men hun afslår; dernæst truer han med at slå hende med staven Gambantein, så at hun vil blive ramt af ødelæggende seksuel galskab, og under indtryk af denne trussel indvilliger Gerd i at tilstå Frey et stævnemøde i lunden Barre. Det er bogens tese, at *Skirnismál* handler om hedensk herskerideologi, og at stævnemødet i skoven er et »helligt bryllup«. Dette gentages besværgende side op og side ned uden nogensinde at blive bevist. Bogens gennemgående metode er de frie associationer: Del er lig helhed, og lighed er identitet: når Hlidskjálv ligner et kongeligt højsæde, er det identisk med kongens højsæde og brudeseng! Selv ulighed kan være identitet, blot den er